

Бойко М. І.

Інститут філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Ступінь використання української мови в галузі освіти – це неупереджене свідчення її реального соціального статусу. Отримані дані доцільні під час розробки стратегії популяризації української мови серед населення, оскільки міжнародні дослідження доводять, що саме функціонування державної мови в освітньому просторі є ключовим чинником для зростання її комунікативної потужності. Метою статті є здійснення огляду основних моделей білінгвальної освіти, які існують у світовому освітньому просторі, комплексний аналіз ставлення українських студентів до білінгвального навчання, інтерпретація результатів дослідження. Об'єктом дослідження є різні моделі білінгвальної освіти. Предмет дослідження – тенденції розвитку білінгвальної освіти в Україні. Респондентами дослідження стали студенти I–IV курсів, викладачі Донбаського державного педагогічного університету – 116 осіб, Маріупольського державного університету – 155 осіб, Горлівського інституту іноземних мов – 178 осіб та Донецького національного технічного університету – 127 осіб. Загальна кількість анкет – 576. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: методи статистичного оброблення, емпіричні, дискурс-аналіз. Зроблено висновок, що будь-яку дисципліну можна опанувати на засадах білінгвальної освіти, але починати навчання можна тільки зі студентами, які володіють іноземною мовою на достатньому рівні. На сучасному етапі популярності набуває соціально-орієнтована модель білінгвального навчання. Друга мова не є лише об'єктом вивчення, а засобом, що дозволяє долучитися до міжнародного обміну інформаційним простором. Наше дослідження репрезентує погляд сучасних донецьких студентів на впровадження білінгвальної освіти в Україні. 78% опитаних вважають, що елементи білінгвальної освіти необхідно використовувати у вищих навчальних України. Більшість респондентів підтримує ініціативу, оскільки вважає, що це можливість одночасно поєднати вивчення фахових дисциплін та іноземної мови.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвальне навчання, мовна ситуація, мовне питання, ідентичність.

Постановка проблеми. У наш час питання багатомовності набирає виняткового характеру, бо спричинене передусім соціально-економічними та політичними подіями у світі, які потребують залучення різних держав у світовий геополітичний та полікультурний діалог. Ключовим чинником появи такої комунікації є потреба досконалого володіння щонайменше однією іноземною мовою.

Характерна риса сучасного суспільного, економічного і культурного простору – глобалізація. Очевидно, що однією з нинішніх визначальних тенденцій є поява світових регіонів, які об'єднують сусідні держави тісними взаємозв'язками. Можливо, Європейський Союз через деякий час перетвориться в єдиний геолінгвістичний простір. Зокрема, опитування, що було проведено в 1995 році, показало, що 45% мешканців Європейського Союзу можуть вільно викорис-

товувати під час спілкування англійську мову, 31% – німецьку, а 29% – французьку.

Зауважимо, що науковці називають глобалізацію однією із ключових соціальних проблем інформаційного суспільства. Особливістю цього процесу є знищення кордонів та виникнення наднаціональних культур. Дехто з дослідників стверджує, що розвиток глобалізації характеризується новим підходом до часу і простору, що сприяє активному поширенню плюралізму.

Культурно-мовний вплив здійснюваний через засоби масової комунікації. Потужна хвиля запозичень з англійської мови є характерною ознакою сучасних медіатекстів. У Франції навіть уводять закони, що мають на меті обмежити використання англіцизмів, але в більшості країн культурно-інформаційний простір залишається відкритим. Як наслідок, можемо спостерігати зміни мовної ситуації загалом. Необхідно відзначити,

що найбільше запозичення з англійської мови пов'язані з такими сферами, як бізнес, комп'ютерні технології, популярна музика, молодіжна культура, а отже, зупинити використання майже неможливо [5, с. 45–67].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що теоретичні засади білінгвізму як прийому підготовки спеціалістів досліджувались Є. Верещагіним [2], В. Маккеєм [7]. В Україні педагогічні розвідки щодо впровадження білінгвальної освіти виникли не так давно. Бажання якомога скоріше приєднатися до європейського простору спричинило вивчення зарубіжного досвіду білінгвальної освіти, його адаптації до українських реалій та активізацію досліджень, які висвітлюють різні підходи до проблеми формування професіонала (А. Гусак, А. Ковальчук). Методичний погляд на питання білінгвального навчання висловили Т. Бондарчук [1], К. Ігнатенко [4]. Утім, незважаючи на наявність незначних результатів в опрацюванні питання білінгвізму науковими школами вітчизняної та зарубіжної лінгвістики, єдина концепція білінгвального навчання нині ще не розроблена.

Дослідження 2004 року підтвердило, що лише 17% респондентів вважають, що незнання англійської не впливає на користування міжнародною глобальною мережею. Більшість студентів (67,6%) допускає, що брак знань мови ускладнює отримання інформації в Інтернеті, а 9,4% впевнені, що без знання англійської мови користування мережею Інтернет неможливе [6].

Як результат, можемо стверджувати, що інформація і комунікація перебувають у тісних взаємозв'язках. Їх співпраця є провідним чинником, що підвищує якість взаємодії між людьми, громадськими інститутами. На наше переконання, глобалізація призводить до виникнення гібридної світової культури, а також змішування мовних традицій.

Ступінь використання української мови в галузі освіти – це неупереджене свідчення її реального соціального статусу. Отримані дані доцільні під час розробки стратегії популяризації української мови серед населення, оскільки міжнародні дослідження доводять, що саме функціонування державної мови в освітньому просторі є ключовим чинником для зростання її комунікативної потужності [3, с. 34–56].

Соціальна структура суспільства докорінно змінюється: підвищується соціальна мобільність, кордони між соціальними верствами стають прозорими. Сьогодні великої ваги набуває

білінгвізм і білінгвальні процеси, адже вивчення мов і спілкування іноземною мовою відіграють визначальну роль у пізнанні нового середовища та конструюванні стратегії соціальної діяльності [5, с. 78–99].

Кінцевий результат і мета білінгвізації полягає в розвитку індивідів і суспільства. У цьому контексті зростає роль освіти як соціального інституту, покликаною забезпечити трансляцію знань, норм, цінностей та ідеалів культури наступним поколінням.

На сучасному етапі популярності набуває соціально-орієнтована модель білінгвального навчання. Друга мова не є лише об'єктом вивчення, а засобом, що дозволяє долучитися до міжнародного обміну інформаційним простором. Білінгвальна освіта включає в себе три основні соціальні цілі:

- 1) індивідуалізм – забезпечує особистий вибір, свободу навчання;
- 2) плюралізм – сприяє поширенню різноманіття;
- 3) егалітаризм – виражається в заохоченні рівності через доступність освіти для всіх.

Вивчення дисциплін на білінгвальній основі надає студентам широкий доступ до інформації з різних дисциплін, а також підвищує шанси конкурувати на загальноєвропейському та світовому ринку фахівців. Сучасному суспільству потрібні фахівці, які вміють самостійно вчитися та вільно працювати з інформацією. Таким чином, молодь повинна активно вивчати іноземну мову, бо саме це є необхідною умовою для професійного становлення особистості. У закладах середньої та вищої освіти закладаються основи вивчення мов міжнародного значення. Зауважимо, що згідно з положеннями Болонської декларації студенти і викладачі мають володіти іноземною мовою [5, с. 45–67].

Міжнародне спілкування є специфічним комунікативним видом сучасної професійної діяльності, спрямованої на вирішення виробничих завдань. Вивчення іноземних мов і обов'язкове їх використання – це найкращий шлях для інтелектуального розвитку, розкриття творчого начала. Віддавна відомо, що білінгвізм позитивно впливає на пам'ять, швидкість реакції, розвиває вміння критично аналізувати явища дійсності. Існування одночасно двох мовних систем сприяє виробленню гнучкості мислення та інтелектуальної активності.

Сьогочасну мовну ситуацію в освітньому просторі характеризує взаємозв'язок державної мови

з російською та іншими мовами національних меншин, а також мовами, які вчать як іноземні.

Щодо України, то піднесення білінгвальної освіти зумовлено тотальною тенденцією до проникнення в європейський простір, тяжінням до взаємовпливу культур і міжкультурного спілкування. Проте, окрім цього, є ще й внутрішні суспільні потреби в підтримці системи двомовної освіти, бо Україна є багатонаціональною державою, і справа освіти рідною мовою учнів національних меншин, які мешкають на її території, як демонструє дійсність, не є остаточно вирішеною.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є різні моделі білінгвальної освіти. Предмет дослідження – тенденції розвитку білінгвальної освіти в Україні. Метою статті є здійснення огляду основних моделей білінгвальної освіти, які існують у світовому освітньому просторі, аналіз ставлення українських студентів до білінгвального навчання, інтерпретація результатів дослідження.

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: методи статистичного оброблення – для опрацювання отриманих даних і встановлення статистичної значущості результатів дослідження та якісно-кількісної їх інтерпретації; емпіричні – спостереження за мовною ситуацією для збору первинної інформації щодо досліджуваної проблеми шляхом анкетування; дискурс-аналіз – для інтерпретації розгорнутих відповідей респондентів і встановлення кореляції між ними й позамовними чинниками: суспільною ситуацією, віком, статтю, місцем проживання респондентів.

Виклад основного матеріалу. Білінгвальна освіта – навчання, під час якого студенти (учні) послуговуються двома мовами (рідною, іноземною). Форми застосування двох мов можуть бути різними, а добір дидактичного матеріалу має здійснюватися з урахуванням рівня знань конкретної групи.

На жаль, в Україні мало фахівців, які готові якісно впроваджувати білінгвальну освіту. Однак, на наше переконання, навчання двома мовами – це можливість інтегруватися у європейський культурний простір [1, с. 41].

Багато українських викладачів не підтримують ідею білінгвальної освіти та не вірять у дієвість згаданої моделі навчання. Очевидно, що без відповідного дидактичного матеріалу та чіткого цілепокладання білінгвальна освіта не матиме успіху. Справді ж, логічне, виважене планування та якісне теоретичне підґрунтя створить підвалини для підготовки експертів, які будуть готові

продемонструвати свої навички не тільки в Україні, а й за її межами.

Зауважимо, що будь-яку дисципліну можна опанувати на засадах білінгвальної освіти, але починати навчання можна тільки зі студентами, які володіють іноземною мовою на достатньому рівні [6, с. 170].

Загальновідомо, що у всесвітній практиці є вкрай багато різних моделей і програм білінгвальної освіти, але усі вони підпорядковані принципу, який полягає в обов'язковому використанні двох та більше мов. Дослідники виділяють такі моделі білінгвальної освіти:

1. Дублювальну чи супроводжувальну модель застосовують на первинній стадії навчання і вона має на меті ознайомити з матеріалом спочатку рідною, а потім вже іноземною мовою. Під час активного застосування цієї моделі в здобувача створюється мережа асоціацій між змістовною одиницею та набором мовних засобів.

2. Аддитивна (доповнювальна) модель знайомить із темою за допомогою допоміжної інформації, яку подано іноземною мовою. Додатковий матеріал, зазвичай, подають у формі викладу викладача, надрукованого тексту, особливого дидактичного матеріалу. Студенти мають змогу розширити свої уявлення про предмет крізь призму іноземної мови.

3. Паритетна модель визначає рівноправне вживання рідної та іноземної мов під час висвітлення основ дисципліни. Неминучим аспектом упровадження згаданої моделі є набуття здобувачами високого рівня мовленнєвої компетенції.

4. Виштовхувальна модель. Наведену модель уживають лиш тоді, коли студенти досконало володіють іноземною мовою, оскільки, за умови її використання, іноземна мова переважає над рідною в освітньому процесі [1, с. 38].

Білінгвальна освіта підтверджує взаємозв'язок змісту освітніх програм у вищих навчальних закладах із актуальними запитами ринку праці. Отже, білінгвальне навчання – це неодмінний компонент нинішньої системи освіти, який вимагає подальшого дослідження та розроблення спеціальних програм із наукової та методичної точки зору [6, с. 168].

Результати дослідження. Наше дослідження репрезентує погляд сучасних донецьких студентів на впровадження білінгвальної освіти в Україні. 78% опитаних вважають, що елементи білінгвальної освіти необхідно використовувати у вищих навчальних України. Більшість респондентів підтримує ініціативу, оскільки вважає, що це можливість

одночасно поєднати вивчення фахових дисциплін та іноземної мови («Я з великим задоволенням навчалася б українською і французькою, бо у майбутньому бачу себе перекладачем сучасної зарубіжної прози», «Мені подобається порівнювати мови, шукати особливості кожної. Таким чином я вивчаю іноземні мови», «Чому б ні? Цікаво як би звучали українські терміни англійською»).

Студенти також стверджують, що білінгвальні курси допоможуть їм швидше утвердитися за кордоном («Вільне володіння рідною і англійською мовою допоможе мені отримати бажану посаду в будь-якій країні Європейського Союзу», «Завжди мріяла продемонструвати результати своєї праці за межами України, але маю проблеми з англійською. Впевнена, що білінгвальна освіта зруйнує кордони», «Круто! Я б мала змогу презентувала свої проекти не тільки в Україні. Обов'язково зробила б переклад своїх найкращих праць і надіслала б у відомий зарубіжний журнал»).

Студенти Донбаського державного педагогічного університету, Маріупольського державного університету, Горлівського інституту іноземних мов та Донецького національного технічного університету наголошують, що білінгвальна освіта також буде доцільною під час проведення міжнародних конференцій, семінарів («Було б чудово говорити про українську мову та літературу англійською на міжнародних конференціях», «Завжди мріяла долучитися до світових наукових дискусій, порушувати актуальні проблеми, спілкуватися з представниками інших країн»).

З-поміж відповідей слушною є теза студентки Горлівського інституту іноземних мов про те, що білінгвальне навчання допомагає визначити свою ідентичність крізь призму іншої культури («Коли ти одночасно використовуєш дві мови, то маєш змогу простежити та відчутти різницю між своїм і чужим, рідним і таким далеким, заокеанським. У мові простежується наша культура, наше минуле. Тільки той, хто проникне у культуру, зрозуміє хто він є насправді. Білінгвальне навчання потрібне для того, щоб ми почали цінувати свою мову, традиції, бо вони є унікальними»).

Деякі студенти впевнені (22%), що уведення білінгвальної освіти спричинить труднощі, бо не всі студенти мають здібності до

вивчення іноземних мов («Мені дуже складно навчатися і рідною мовою. Для того, щоб зрозуміти лекційний матеріал я докладаю великих зусиль», «Було б непросто, бо я не завжди розумію тему українською мовою») (рис. 1).

Окремої уваги заслуговують відповіді студентів Донецького національного технічного університету, які не бачать сенсу у вивченні іноземних мов взагалі («Я не підтримую ідею білінгвального навчання, бо не хочу вивчати інші мови, а також не планую працювати за кордоном», «Ні, я не хочу опанувати англійську, французьку. Мені достатньо української і російської»).

За результатами опитування ми вклали рейтинг мов, які б студенти Донбаського державного педагогічного університету, Маріупольського державного університету, Горлівського інституту іноземних мов та Донецького національного технічного університету хотіли вивчати одночасно з українською. 65% опитаних надали перевагу англійській мові, 12% – французькій, 10% – німецькій, 4% – італійській, 3% – іспанській, 6% – інші мови. Зауважимо, що жоден студент не запропонував вивчати українську одночасно з російською (рис. 2).

Висновки і пропозиції. Отже, найкраще впроваджувати навчання одночасно двома мовами зі студентами-іноземцями, які досконало не володіють українською мовою, а також зі студентами, які планують продовжити навчання за кордоном, здійснювати освітню мобільність, проходити стажування за межами України, брати участь у міжнародних конференціях, семінарах, публікувати статті у зарубіжних виданнях. Білінгвальна освіта відкри-

Рис. 1. Відповіді студентів щодо впровадження білінгвальної освіти

Рис. 2. Рейтинг мов, які можна вивчати одночасно з українською

ває для здобувачів нові горизонти, оскільки вони мають змогу не лише познайомитись із міжнародними напрацюваннями, а й ділитися результатами своєї діяльності в міжнародному науково-інформаційному просторі: доповідати на конференціях, презентувати проекти, публікувати статті. Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізі проблеми білінгвізму в навчальних закладах південних і західних регіонів України.

Список літератури:

1. Бондарчук Т. Моделі білінгвальної освіти та їх функціонування в сучасній українській школі. *Збірник наукових праць*. 2014. Випуск 14. С. 37–42.
2. Верещагин Е. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма). Москва : Изд-во Московского ун-та, 1969. 224 с.
3. Данилевська О. Мовна ситуація та мовна політика в українській шкільній освіті за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2019. Т. 22, № 2. С. 9–19.
4. Ігнатенко К. Білінгвальна освіта як засіб міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови. *Вісник психології і педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка*, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. 2013. Випуск 14. С. 45–50.
5. Ковалева С. Билингвизм как социально-коммуникативный процесс : дис. канд. социол. наук : 22.00.04. Москва, 2006. 144 с.
6. Ситняківська С. Особливості впровадження білінгвального навчання у технічних навчальних закладах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 6. С. 167–172.
7. Mackey W. F. The Description of Bilingualism. *Readings in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton, 1968. P. 554–584.

Boiko M. I. UKRAINIAN LANGUAGE IN THE MULTICULTURAL WORLD

The study of the Ukrainian language in scientific education is its untested relation to the real status. The messages received during the development of strategies are used in the Ukrainian language of middle age, and internationally they study enough that it is the language that works, which is quite simple, and opportunities are used for its communication.

Purpose. The goal of the article is to review the main bilingual educational models, which exist in the worlds educational field, to analyze the Ukrainian students' attitude to bilingual learning, and to review the results of the research. A characteristic feature of modern social, economic and cultural space – globalization. Obviously, one of the current defining trends is the emergence of world regions, which unite neighboring countries with close ties. It is possible that in some time the European Union will become a single geolinguistic space.

Methods: the respondents of the research were I-IVth year university students, Donbass State Pedagogical University lecturers – 166 respondents, Mariupol State University – 155 respondents, Horlivka institution of Foreign languages – 178 people and Donetsk National Technical University – 127 respondents. The total number of questionnaires is 576. Statistical treatment, empirical analyses and debates have been used to achieve the goal. At the present stage, a socially oriented model of bilingual education is gaining popularity. The second language is not only an object of study, but a means to join the international exchange of information space.

Results. 78% of the respondents consider that bilingual educational elements should be applied in higher educational establishments.

Conclusion. Bilingual educational would open up more opportunities for students, because they will have a possibility both to get aquatinted with international scientific works and to share the results of own researches in the world of international science.

Key words: *bilingualism, bilingual education, linguistic situation, the question of language, identity.*